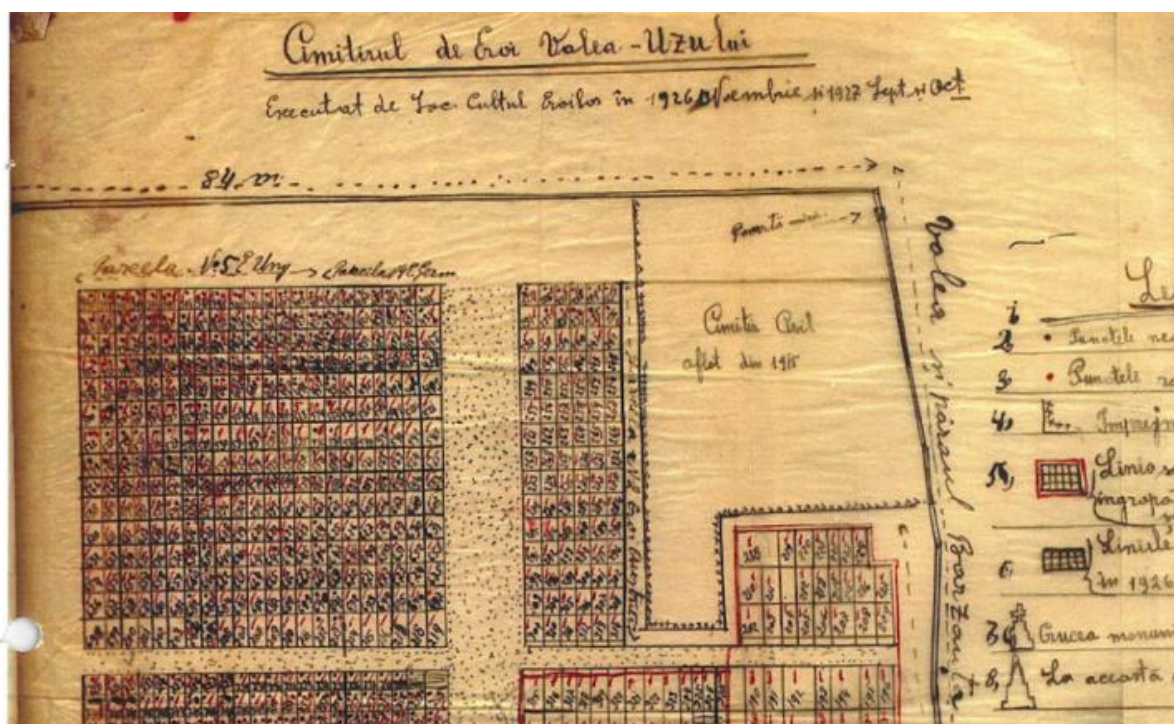

Az Úz-völgyi Nemzetközi Katonai Temető – Kezdetek

Az elmúlt 100 évben, kizárólag, a Hargita megyei Csíkszentmárton község polgármesteri hivatala által gondozott sírkertben a 2019-ben felállított 52 tudományosan nem megalapozható betonkereszt és egy nagyobb méretű, műemlék jellegű kereszt¹ felállítása tette szükségessé a részletesebb kutatásokat. Mivel a magyar közvélemény szimbolikus térfoglalási kísérletként értelmezte a dormánfalviak gesztusát, főleg azért, mert a kereszték egy részét, a korabeli magyar temetővázlatok szerint, a miskolci 10. honvéd gyalogezred katonáinak azonosított, de meg nem jelölt sírjaira állították. Ezzel szemben az ONCE idevágó cikke kihangsúlyozza, hogy a dormánfalviak a keresztjeiket oda állították, ahol nem voltak sírok az első temetővázlat szerint.

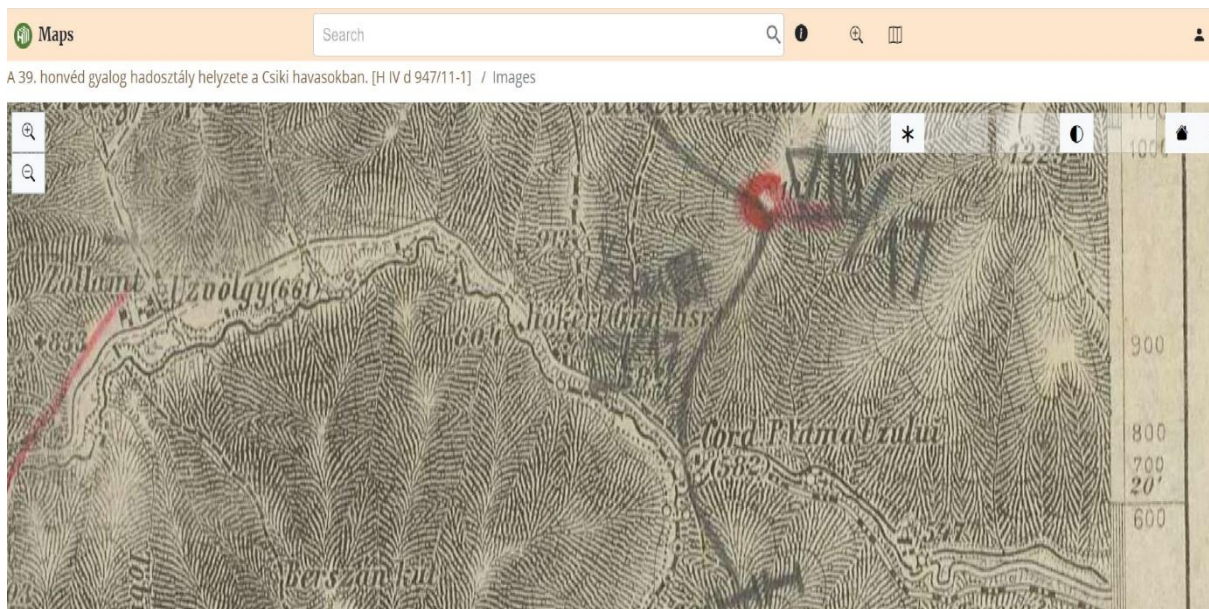
<https://cimitirul-international-valea-uzului.business.site/>

¹ a romániai Elie Wiesel intézet álláspontja szerint a kelta típusú kereszt nem minősül román legionárius (fasiszta) szimbólumnak

Kezdetek

Az Úz-folyó völgye ősidők óta az Erdélyhez való kapcsolódás egyik módja. Ezt az utat, amelyet a béke idején kevésbé használtak, nagyon intenzíven használták a háborúk során.²

Az első világháború előtt az Úz-völgyében Erdélyt Moldovával összekötő út vezetett. Abban az időben, a császári hadsereg 1916 októberében készült katonai térképe szerint, a katonai temető közelében volt az Osztrák-Magyar Vámhivatal (Zollamt), keleten pedig néhány száz méterre a Román Vámhivatal (Vama Uzului). A határ valahol a két vámpont között volt. Úz-völgye környéke 600 és 700 méter közötti magasságban volt, 900 és 1530 méter közötti magasságú erdős csúcsokkal körülvéve, tehát egy elég veszélyes terep, így nem tette lehetővé a csapatok tömeges bevetését. A völgyet másodlagos útvonalnak tekintették a szállítással és a csapatok bevetésével kapcsolatos nehézségek miatt.³

<https://maps.hungaricana.hu/en/HTITerkeptar/31227/view/?bbox=4550%2C-3771%2C7467%2C-2503>

² Văcărașu, Iulia: Poiana Uzului, un sat dispărut de pe harta județului Bacău; Carpica, 3/1970; p.163

³ <https://historia.ro/>

https://ro.wikipedia.org/wiki/Disputele_cu_privire_la_cimitirul_militar_din_Valea_Uzului#/media/Fi%C8%99ier:Uzvolgye_Romanian_toll.jpg

Az Úz-völgyi katonai temető a Harghita megyei Úz-völgye településen található és az I. és a II. világháborús hősi halottak temetője.

A hadisírok mindig igen fontos szerepet játszanak az európai közvéleményben és ezért, különös gonddal kezelik az I. és a II. világháborús hősi halottak emlékét. A hadisírok gondozását mindenütt valamilyen konkrét szervezet tartja kézben, ez Romániában, Magyarországon, Oroszországban, Ukrajnában a Honvédelmi Minisztérium. A lengyeleknél viszont elsősorban örökségvédelmi intézmények kezelik a hadisírokat, Németországban és Ausztriában pedig társadalmi szervezetek. A külhoni katonasírokat kétoldalú, viszonyossági alapon működő szerződések is védik.

Románia Magyarországgal 2008-ban kötött ilyen szerződést. Ez többek között azt jelenti, hogy mindkét országnak be kell jelentenie partnerének, ha a területén található hadisírok kapcsán valamilyen beavatkozást tervez. Legyen az felújítás, javítás, esetleg áttemetés, de egyeztetni kell akkor is, ha valamilyen új épületet, netán üzemet akarnak felhúzni az adott síremlék vagy temető közelében. Szankció nincs. Mert elvileg fel sem tételezzük, hogy valaki megsértené ezt a megállapodást, a gondosság elvét.

Ezen a szakmai területen a két ország kapcsolata nem felhőtlen, mivel 2015-ben, Kolozsvár mellett exhumált 93 magyar katona holttestének a mezőpaniti betemetésükhöz szükséges engedélyt, az ONCE (Oficiul National pentru Cultul Eroilor/ Hősök Emléke Országos Hivatala), azóta sem adja meg – de magyarázatot sem, ami Európában példátlan – annál is inkább, hogy a kihantolt német katonák hamvainak újratemetését még abban az évben engedélyezték. Ezt a döcögő együttműködést az Úz-völgyi történések még lassítják annak ellenére, hogy a román attasé elmondása szerint, eredetileg a bukaresti védelmi minisztérium, illetve az ONCE sem tudott semmiről, ami az Úzban történik.⁴

A határvillongások napjainkban is tartanak és az etnoturizmushoz kapcsolódó szimbolikus tér, emlékezethelyszín kialakulása az Úz-völgyében sokakat zavar. De nem csupán itt, hanem pl. Ojtuz-völgyében is Sósmezőnél, ahol a nemzetközi temetőt tudatosan elrománosították a második 1928-1930 között zajló átalakításkor, hiszen „A” román, „B” osztrák, „C” német és „D” magyar parcellák ellenére a bejáratnál lévő felirat tanúsága szerint a temetőben annak az 1900 hősnek a csontjai pihennek, akik *„az 1916-1919 közötti egyesítő háborúban estek el.”* Ez az államalkotó nemzet csúsztató megfogalmazása, elfogadhatatlan, mivel nemzetközi temetőről van szó, és az állítás nem igaz a magyar, osztrák, német katonákra, de még az oroszokra sem. A román kizárólagosságot hangsúlyozza az is, hogy az obeliszk kapu felé néző oldalán Eremia Grigorescu bronzba öntött portréja látható, aki 1916/17-ben az Ojtuz-völgyében küzdő román 15. gyaloghadosztály parancsnoka volt hadosztály-tábornoki, majd a román 1. hadsereg parancsnoka hadtesttábornoki rendfokozatban.⁵

Tudományos szakvélemények, ismeretek ellenére a felirat és az obeliszk is maradt, a román nemzeti színekbe pompázó kerítést átfestették. Ehhez képest a csíkszentmártoni temető felújításnál történt kisebb hibák nem kezelhetőek egy szinten az ojtuziakkal vagy a mostani úz-völgyi újabb etnikai konfliktussal.

⁴ Dr. Kovács Vilmos ezredes, a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum parancsnoka nyilatkozata alapján, 2019.06.04. (<https://demokrata.hu/magyarorszag/akik-a-keresztkek-alatt-nyugszanak-134226/>)

⁵ Illésfalvi Péter: A sósmezői haditemető igaz története, 2015 (<https://magyarpatriotak.hu/sosmezoi-haditemeto/>)

Annak felismerése, hogy a közös múlt közösen is feltárható és a történelem nem csupán a győztesek, hanem az elnyomottak, kisebbségi csoportok szempontjából is megírható, még várat magára. Az ilyen központosított és paternalista rendszerekben, mint amilyen Romániában van, alapvetően hiányzik még annak a kultúrája, és nincs gyakorlata annak, hogy hogyan lehet a bürokratikus hatalmi struktúrával szemben bizonyos kérdésekben befolyást szerezni és együttműködéssel részt venni a történésekben, és ha igen akkor is sok minden az előre kiosztott szerepek mentén történik. A korábbi erőviszonyok és hatalmi struktúrák pedig lényegében nem változnak, mint ahogy most az Úz-völgyi események is bizonyítják.

Rugát-tetőtől majdnem Dormánfalváig a hegyeket sok helyen temetővé lehetne nyilvánítani nemzetiségtől függetlenül (magyar, román, orosz, német). Mivel ezt nem lehet megtenni emlékkereszteknél, temetőknél lehet megemlékezni az elesettekről, akiknek csak egy része van ezeken a helyeken eltemetve, a többi a lövészárkokban nyugszik ismeretlen hegyoldalokban.

Az Úz-völgyi temetőről időrendi sorrendben:

1916-ig a temetkezés civil vagy katonai részről a Kőkerti régi temetőben történt.

1916-ban a bécsi hadilevéltárban fellelt források szerint már temetnek ezen a helyen is.

1917-től kialakítják a katonai temetőt,⁶ ahol később az úzi civilek is temetkeznek.

Az ONCE (Oficiul National pentru Cultul Eroilor) honlapon a temető keletkezése egy kis csúsztatással 1926-1927,⁷ amelyet igazából második

⁶ Magyarosi Sándor: Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete, 2019, 7 o.
https://m.blog.hu/na/nagyhaboru/image/sirok/uzvolgye/magyarosisandor_uzvolgy_jav2.pdf
(letöltve 2019.07.23)

⁷ „Cimitirul Eroilor de la Valea Uzului a luat ființă, în perioada 1926-1927, urmare a unei ample activități de centralizare a osemintelor eroilor descoperite pe Valea Uzului, efectuate de Societatea „Cultul Eroilor“
<https://once.mapn.ro/Stire-actuala:Cimitirul-Eroilor-Valea-Uzului> (letöltve 2019.07.08)

temetőrendezésnek kellene nevezni. Ekkor 7 parcellát alakítottak ki (5 magyar, 1 német, 1 osztrák).

1918–1940 között a Societatea „Cultul Eroilor” (Hősök Kultusza Társaság) nevű, erős állami támogatású civil szervezet felvállalta a temető karbantartását, de 1940-ben a visszatérő magyar csapatok csak korhadt nyírfakereszteket találtak, amelyeket cserefakeresztekkel helyettesítettek, és ekkor épült a hősi temető díszkapuja is.

A II. világháború során elesett katonákat nem volt sem idő, sem lehetőség szervezeten egy meglévő temetőbe szállítani, ezért azok sírjai szétszórtaan találhatóak ezen a vidéken, de lehetséges, hogy egy pár elesett katona mégis itt került eltemetésre.

A kommunista Románia nem törődött a más nemzethez tartozó hősi halottak emlékezetével. 1980-as évek elején a hadsereg háborús emlékművekért felelős osztálya figyelmeztette Ceaușescut az Erdély területén található horthysta-fasiszta, azaz magyar emlékművek által hordozott rejtett veszélyre, amely a román állam szempontjából mindenképpen valamiféle konkrét cselekvést igénylő terv kidolgozását sürgeti. A konkrét cselekvés többnyire lebontással vagy olyan átalakítással járt, amely nyomán a magyar vonatkozások eltűntek és csak a román nép háborús áldozatvállalása lett hangsúlyozva, ahogy Maria Bucur történész Heroes and Victims (Hősök és áldozatok) c. tanulmányában leírja.⁸ Ezek a „temetőrendezési” tervek szerencsére nem valósultak meg.

1994-ben: II. világháborús kőtömbös, kopjafás emlékművet lepleztek le, amelyről a ROMPRES bákói tudósítója nem az igazságnak megfelelően tudósít. A cikk tartalmát Sylvester Lajos a Háromszék napilapban 1994. augusztus 30-án ismertette és cáfolta. Az emlékműállításról még sokáig cikkezett a román sajtó, a magyar

⁸ Magyarosi Sándor: Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete, 2019, 12 o. https://m.blog.hu/na/nagyhaboru/image/sirok/uzvolgye/magyarosisandor_uzvolgy_jav2.pdf (letöltve 2019.07.23)

válaszokat, mint Sylvester Lajos több cikkében is megírta, nem közölte egyetlen román média sem.

2008–2014-ig: az Erdélyi Kutatócsoport Egyesület vezetésével kitakarították az első világháborús sírokat, visszaállították a meglévő keresztet és 600 darab új fakereszt elkészítésére gyűjtöttek pénzt adományokból, támogatásokból. ONCE által nem volt figyelmeztetés, hogy abban a formában nem működhet az akció.

2017–ben: a Marosfői Nyári Egyetemen, a székelyföldi románok találkozóján fölmerült a székelyföldi katonai temetők rehabilitációjának gondolata.

Az 1918-as Nagy Egyesülés Centenárium alkalmából a Bakó megyei Dormánfalvi Városháza 2018-ban 300 000 lej összegű finanszírozást kapott a temető felújításához. A Dormánfalvi Városháza pályázatot nyújtott be a Kulturális Minisztériumhoz az Úz-völgyi Nemzetközi Temető átépítése céljából, amelyhez 65 000 lej összegű támogatást kapott. A felújítási munkálatokhoz szükséges további összeget, 300 000 lejig, helyi forrásokból és a Honvédelmi Minisztériumtól szerezték be.

2019–ben: elkezdődik az Úz-völgyi temető legújabb rehabilitációja a dormánfalvi polgármester vezetésével és a Kultuszminisztérium támogatásával. 52 betonkeresztet helyeztek el ismeretlen katonák számára, és egy nagyobb méretű műemlék jellegű keresztet emeltek.

Ki-é a temető?

A 1968/2. adminisztrációs törvény alapján Úz-völgye falu Hargita megyéhez tartozik, amelyet a törvény mellékletei is bizonyítanak. Ennek értelmében: oktatás, egészségügy, hivatalos nyilvántartás (keresztlevél, személyi), temető karbantartás Csíkszentmártonhoz, illetve Hargita megyéhez tartozik.

Csíkszentmárton helyi tanácsa 2007-ben saját javai közé sorolja a temetőt. Ezt 2010-ben kormányhatározat is megerősítette. A telekkönyvezése nem történt meg. A dormánfalvi önkormányzat helyi tanácsa viszont 2019-ben március 29-én megszavazza, hogy az úzvölgyi katonai temető kerüljön fel a város javainak listájára. Az úzvölgyi katonai temető ezután megjelenik a kataszteri rendszerben, mint dormánfalvi tulajdon.

A Védelmi Minisztérium alá tartozó, és a katonai temetők ügyében illetékes ONCE honlapján az úz-völgyi katonai temető Hargita megyei tulajdonként szerepelt régebb, most már azt írja, hogy vita (per) tárgyát képezi és mindkét megyei listán feltüntetik.

Az úz-völgyi katonai temető hivatalos megnevezése: Hősi katonai temető (Cimitirul Eroilor de la Valea Uzului) – mint ilyen a 2003/379-es számú, katonai temetőkre és háborús emlékművekre vonatkozó törvény hatálya alá esik. Ebben a törvényben egyértelműen fogalmaznak: bármiféle módosítást, emlékmű felállítását, meglévő emlékmű módosítását csak a Védelmi Minisztérium alárendeltségébe tartozó Hősök Kultusza Nemzeti Hivatalának engedélyével lehetséges megtenni. A temetők rendben tartása a helyi tanácsokhoz tartozik.⁹

Kik vannak itt eltemetve?

A román ONCE források szerint:

1928-as áttemetési napló és nemzetiségi táblázatának összesítése szerint 955 katona nemzetiségét rögzítették, közülük: 794 magyar (83%), 121 német, 22 orosz, 11 román, 3 szerb, 2 olasz, 2 osztrák és 242 ismeretlen. Összesen: 1.197 katona.¹⁰

Honnan hozták a halottakat? Magyaros-tető, Kis-farok (Nemere-hegység), Csíkszentmárton, Kászonalház, Jakabfalva, Csobános. A megye többi részéről a hősi halottak Csíkszeredába kerültek (kb. 1800).¹¹

⁹ <https://once.mapn.ro/Stire-actuala:Cimitirul-Eroilor-Valea-Uzului>, (letöltve: 2019.07.23)

¹⁰ uo. Anexa nr. 2 (letöltve: 2019.07.23)

Magyarosi Sándor hadtörténész kutatásai szerint az 1928-as áttemetési napló összegzésében említett 11 román katonából (8 ismert /az összegzéshez csatolt dokumentumokban azonban csak 7 román katona neve szerepelt/ és 3 ismeretlen) egy orosz, kettő meg a román források szerint is a magyar hadseregben szolgált (így jogilag magyarnak számolják).¹²

1934: A Csíki csendőrség összesítése szerint 1254 fakereszt és 4 kőkereszt van magyar, német, román hős felirattal a temetőben.¹³

Az 1980-as évek dokumentumai körül születik a legtöbb félreértelmezés, mert már nem a tudományosság számít, hanem a politikai negatív szándék.

1988: A Hargita Megyei Honvédelem kirendeltségének nyilvántartási adatlapja szerint ide van eltemetve 148 ismert és 3 ismeretlen román katona, 794 magyar, 108 német katona /Román Vörös Kereszt adatai alapján inkább 40 katona (1970)/ és 4 orosz, 3 szerb, 2 osztrák, 2 olasz és 242 ismeretlen.¹⁴

Az ONCE által közzétett dokumentumok is bizonyítják, hogy 1988-ban kis csúsztatással ide sorolták azokat a román katonákat is, akik Úzmezejében (Poiana Uzului – Úz-völgyétől 10 km-re) voltak eltemetve és később átkerültek Kománfalvára, Bákó megyébe (Comănești). Ez így történt a 2019. június 6.-ai szertartáson is ahol felolvastak egy 149-es névsort (a 130-as Kománfalvára áttemetett katonák névsorát,¹⁵ amihez hozzáadták egy dátum nélküli dokumentumrészleten szereplő 19 román katona nevét is.¹⁶)

¹¹ Magyarosi Sándor: Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete 2019, 6. o. https://m.blog.hu/na/nagyhaboru/image/sirop/uzvolgye/magyarosisandor_uzvolgy_jav2.pdf (letöltve 2019.07.23)

¹² uo. 20. o.

¹³ https://once.mapn.ro/Stire_actuala:Cimitirul_Eroilor_Valea_Uzului,_Anexa_nr._4 (letöltve: 2019.07.23)

¹⁴ uo. Anexa nr. 5

¹⁵ uo. Anexa nr. 8

¹⁶ uo. Anexa nr. 7

Úz-völgyében többségben az osztrák–magyar és a német hadsereg katonái nyugszanak. Az eddigi kutatások egyértelműen ezt igazolják.¹⁷ Természetesen, még bekerülhettek a másik oldalon harcoló román és orosz elesettek is, amely egy összetett kérdés, de ma már nincs jelenősége annak, hogy a temetőbe bizonyíthatóan 11 vagy 8 vagy 2 román és akárhány számú orosz katona nyugszik.¹⁸ Most inkább arra kellene helyezni a hangsúlyt, hogy a szakmaiság nyerjen teret a politikai demagógia helyett.

Visszatekintés és következtetés

A temetőben végzett felújítási munkálatok (keresztek, emlékmű, információs táblák stb.) 1994-2014 között nem rendelkeztek ONCE engedéllyel, amit 2003-tól valóban kérni kellett volna a 2003/379 törvény alapján.¹⁹

A temető ügyben az ONCE, Románia jogállamiságból vizsgálják. Ha sikerül túllépnie a politikai rövidtávú érdekein, s továbbá azon, hogy mindig a magyar az örök ellenség, akkor a szakmai közös bizottságban, magyarokkal, osztrákokkal és németekkel közösen, partnerként, zsarolástól, csúsztatásoktól mentesen, s nem a győztes pozíciójából megtervezik a temető rehabilitációját. Ez esetben első szinten, vagyis a szakmain, példát mutatnak ahhoz, hogy olyan egykori katonai objektumok, amik ellentétes, ellenséges szimbólumokkal terheltek és más történelmi emlékezés kapcsolódik hozzájuk, a béke és a megbékélés, a kölcsönös elismerés eszközeivé válhatnak.

¹⁷ A háború ideje alatt itt eltemetett 350 ellenséges hős (eroi inamici) mellé a központosítás során 793 újabb ellenséges hős került, és ezzel a temetőbeli sírok száma 1143-ra emelkedett. Így biztosan kijelenthető, hogy az 1926–1927-es temetőrendezés alaprajz szerint a temetőben csak ellenséges hősök kerültek eltemetésre, akik közül a nemzetiségi táblázat szerint volt román, olasz, szerb nemzetiségű is, de már 1197 összesítésbe. Viszont 1936-ban már: 1254 és 1988-ban 1306 halottat sorolnak fel. Magyarosi Sándor: Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete 2019, 20. o.

¹⁸ Magyarosi Sándor: Egy első világháborús katonatemető hányattatott utóélete 2019, 7-17 o.
https://m.blog.hu/na/nagyhaboru/image/sirok/uzvolgye/magyarosisandor_uzvolgy_jav2.pdf
(letöltve 2019.07.23)

¹⁹ [https://once.mapn.ro/Stire actuala: Cimitirul Eroilor Valea Uzului](https://once.mapn.ro/Stire%20actuala:Cimitirul%20Eroilor%20Valea%20Uzului)